

AWARE
Abused Women's Active Response Emergency

Colofon

Ontwikkelaar

Organisatie: Stichting Arosa
Contactpersoon: Magda Vogelezang
Adres: Heemraadssingel 82
Postcode: 3021 DE
Plaats: Rotterdam
E-mail: m.vogelezang@arosa-zhz.nl
Telefoon: 010 476 90 44
Website: www.arosa-zhz.nl

Referentie in verband met publicatie

AWARE

Databank effectieve interventies huiselijk en seksueel geweld., Databank Effectieve sociale interventies
Utrecht, Movisie

April 2011, herzien september 2015

Voor meer informatie en contact verwijzen wij naar www.movisie.nl/effectievesocialeinterventies en www.huiselijkgeweld.nl/interventies/effectieve-interventies

Het werkblad dat gebruikt is voor het maken van deze interventiebeschrijving is een gezamenlijk werkblad van de volgende organisaties

Inhoudsopgave

Samenvatting AWARE.....	2
Uitgebreide beschrijving	5
1. Probleemomschrijving	5
2. Beschrijving interventie.....	8
3. Onderbouwing	14
4. Uitvoering.....	18
5. Onderzoek naar praktijkervaringen	22
6. Onderzoek naar de effectiviteit.....	24
7. Aangehaalde literatuur	26
BIJLAGE 1. Proces aanmelden en intake AWARE.....	28
BIJLAGE 2. Schema verantwoording AWARE.....	30

Samenvatting AWARE

Doelgroep

Abused Women's Active Response Emergency (AWARE) is er voor slachtoffers van stalking die systematisch te maken hebben met fysieke of mentale bedreigingen¹.

Hoofddoel

AWARE heeft als doel veiligheid te bieden aan slachtoffers van *stalking* (vrouwen en kinderen) die blootstaan aan systematische fysieke of mentale bedreigingen

Subdoelen

- Feitelijk uitgeoefende stalking is gestopt.
 - Veiligheidsbeleving van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om persoonlijk en sociaal voldoende te functioneren.
 - Zelfvertrouwen van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om voor zichzelf op te komen, grenzen te stellen in relaties en besluiten te nemen.
 - Het sociale netwerk is versterkt door het mobiliseren van personen met een positieve invloed.
 - Indien nodig is bewijsmateriaal ter ondersteuning van de strafvervolgning van de pleger verzameld.
 - Indien nodig is hulpverlening aan de vrouw en kinderen op gang gekomen.
-

Aanpak

AWARE is enerzijds een veiligheidsmaatregel in de vorm van een mobiel alarmsysteem bij vrouwen thuis en anderzijds een hulpverleningstraject gericht op *empowerment*. AWARE wil veiligheid bieden aan de vrouwen en kinderen en hulpverlening op gang brengen aan de vrouw, de kinderen en de pleger. Het kan de strafvervolgning van de pleger ondersteunen.

Bij AWARE staat de uitreiking van een mobiel alarmsysteem bij het slachtoffer thuis centraal. Het gaat bij AWARE om een geïntegreerd aanbod gericht op snelle interventie. Als het slachtoffer bedreigd of lastiggevallen wordt, kan met één druk op de knop direct verbinding worden gemaakt met de meldkamer van de beveiligingsdienst die het systeem heeft aangelegd. Na een melding worden verschillende instanties ingeschakeld, waaronder de politie – die direct op pad gaat – justitie, reclassering en hulpverlening. Stap voor stap wordt beschreven hoe de aanpak AWARE in de gemeente gestart kan worden, hoe het alarmsysteem bij vrouwen geïnstalleerd kan worden en wat gedaan moet worden in geval van een melding. Aanpalend wordt een hulpverleningstraject gestart gericht op versterking van zelfvertrouwen van de cliënt.

Uitvoerende organisaties

AWARE wordt inmiddels overal in Nederland gebruikt. Op basis van gegevens van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) uit 2011 blijkt dat 85% van de centrumgemeenten gebruik maakt van AWARE. In

¹ De meeste slachtoffers van stalking zijn vrouwen, één op de tien is een man. In deze beschrijving spreken we dan ook over vrouw, zij of haar. U kunt hier ook man, hem of zijn lezen.

2010 was dat volgens een onderzoek van de Nederlandse Omroep Stichting (NOS) in 60% van de gemeenten het geval (NOS, 2010). Organisaties die AWARE kunnen uitvoeren, zijn samenwerkingsverbanden tussen gemeente, politie, vrouwenopvang, Openbaar Ministerie (OM), reclassering en maatschappelijke dienstverlening; bijvoorbeeld in een Veiligheidshuis: een samenwerkingsverband van partners uit de bestuurlijke, straf-, civiele en zorgketen. Het initiatief om AWARE te starten kan komen van alle bovengenoemde organisaties. Zij kunnen de urgentie onder de aandacht brengen en draagvlak creëren bij gemeente en samenwerkingspartners. AWARE kan pas van start gaan wanneer de gemeente bereid is te financieren. De gemeente beslist uiteindelijk, zij financiert tenslotte de aanpak AWARE en vervult de rol van opdrachtgever.

Onderzoek

Onderzoek naar praktijkervaringen

Er zijn twee evaluatieonderzoeken gedaan naar praktijkervaringen met de aanpak AWARE. Hieruit blijkt dat slachtoffers zich erkend voelen in de ernst van het probleem en de politie werkelijk sneller optreedt. De aanpak van de pleger is minder sterk ontwikkeld en kan verbeterd worden door het actief betrekken van reclassering en OM in een ketenoverleg. Vrouwen hebben baat bij de aanpak: het geeft hen rust, het gevoel van veiligheid neemt toe en daarmee ook de bewegingsvrijheid. Er ontstaat ruimte om de ervaringen te verwerken en weer te denken aan een nieuwe toekomst.

Als succesfactoren worden genoemd:

- communicatie tussen hulpverlening en politie
- betrokkenheid en deskundigheid van hulpverleners.

Als verbeterpunten worden genoemd:

- verbetering van het AWARE apparaat
- de handelwijze van de politie.

Effectonderzoek

Uit veranderingsonderzoeken (Korteweide, 2004; Scholte, 2008) blijkt dat AWARE de volgende effecten heeft.

- Herhaald slachtofferschap wordt voorkomen: geen van de deelnemers is gedurende de aansluiting mishandeld door de (ex-) partner.
 - Vrouwen voelen zich met een aansluiting op AWARE veiliger: zowel de angst om zelf slachtoffer te worden als de angst dat anderen slachtoffer zullen worden (kinderen en andere familie) nemen af; ook ontwijkende voorzorgsmaatregelen, zoals niet naar buiten gaan en bepaalde plekken mijden, nemen af.
 - Isolement wordt doorbroken, vrouwen hebben een toenemend vertrouwen in de omgeving en zoeken daar steun, bijvoorbeeld door afspraken met de burens en de school te maken.
-

Werkzame elementen

- Afname van de feitelijk uitgeoefende belaging door de dader door het alarmsysteem en de onmiddellijke actie van de politie.
- Toename van het veiligheidsgevoel van slachtoffers door de aanwezigheid van het systeem en de wetenschap dat de politie onmiddellijk in actie komt.
- De sluitende aanpak in de ketensamenwerking en de directe communicatie tussen hulpverlening en politie bevorderen een effectieve aanpak en de strafvervolgning van de dader.

- Krachtgerichte hulpverleningsgesprekken die aansluiten op de situatie inclusief stalkingincidenten, versterken zelfvertrouwen en handelingsvaardigheden van cliënten.
- Casemanagement in combinatie met optreden van de AWARE keten ondersteunt de strafrechtelijke vervolging van de daders.
- Het erkennen van slachtoffers in hun recht op speciale bescherming.
- Voorbereiding op een leven zonder alarmsysteem.

Uitgebreide beschrijving

1. Probleemomschrijving

Stalking

Stalking is het voortdurend lastigvallen van iemand anders. Het Wetboek van Strafrecht spreekt niet van stalking maar van belaging. Belaging wordt in het wetboek als volgt gedefinieerd: 'het stelselmatig opzettelijk en ongewenst inbreuk maken op de privacy van een ander, met het doel de ander te dwingen iets te doen, iets niet te doen of iets te dulden of met het doel vrees aan te jagen.' De term 'belaging' is enigszins verwarrend in het normale spraakgebruik, aangezien de term 'belager' meestal wordt gebruikt in combinatie met (zware) mishandeling. Stalking is een duidelijkere omschrijving. Stalking is een recent ontwikkeld juridisch concept en ook een klinisch-forensisch onderzoeksgebied (Kamphuis & Emmelkamp, 2000). Stalking maakt een onvoorstelbare inbreuk op het privéleven van slachtoffers. Het uit zich onder meer in achtervolging, ongevraagd op bezoek komen en het dreigen met geweld. Ook het lastigvallen van de kinderen, vrienden, familie en collega's komt voor. Er worden bijvoorbeeld geruchten en leugens over het slachtoffer verspreid. Verder kan stalking zich uiten in telefoonterreur, het versturen van ongewenste post, sms-berichten en e-mails, het beschadigen van eigendommen en het bestellen van goederen op rekening van het slachtoffer. *Cyberstalking* is een recentere variant waarbij personen worden lastiggevallen via internet en *social media*.

Vormen van stalking

In de literatuur worden verschillende typologieën van stalkers beschreven. Volgens Mohandie, Meloy, McGowan & Williams (2006) zijn er vier typen stalkers te onderscheiden.

Intimate stalkers

Ongeveer de helft van het totaal aantal stalkers valt onder deze categorie, het overgrote deel is man. Een groot deel hiervan heeft een relatie gehad met het slachtoffer. Het eindigen van deze relatie brengt hevige emoties op gang. De wens om de relatie te continueren en de boosheid dat dit niet gebeurt, staan centraal bij deze vorm van stalking. Het is een gevaarlijke groep die eerder dan de andere typen overgaat tot het gebruik van geweld. Binnen deze groep komt het gebruik van drugs en/of andere stimuli voor en de plegers recidiveren vaak. Onderzoek toont aan dat ex-partners vaker gewelddadig zijn dan voormalige kennissen of wildvreemde stalkers. Dodelijke slachtoffers vallen bij deze categorie voornamelijk als gevolg van ongecontroleerde, plotselinge woede-uitbarstingen, soms in combinatie met het gebruik van verdovende middelen en/of een psychiatrische stoornis.

Stalkers van bekenden

Deze groep omvat 13% van het totale aantal stalkers. De plegers zijn minder vaak gewelddadig dan de eerste groep, maar ook zij kunnen geweld gebruiken, dreigen of spullen van het slachtoffer kapot maken. Deze groep is uit op een relatie met het slachtoffer. Hun gedrag is niet gebaseerd op een eerdere afwijzing. Onder deze groepen vallen ook vrouwen die aan een borderline stoornis lijden.

Stalkers van publieke figuren

Deze groep stalkers omvat 27% van het totaal aantal stalkers. Een relatief grote groep van de slachtoffers is vrouw, 30% is man. Deze stalkers zijn ouder dan de andere typen stalkers en gericht op het verkrijgen van liefde en aandacht. Dit doen zij minder door het gebruik van geweld en bedreiging. Zij hebben vaak een voorgeschiedenis van psychische problemen en zijn vaker psychotisch.

Stalkers van onbekende personen

Van de stalkers valt 10% onder deze categorie. Zij hebben geen relatie met het slachtoffer, meestal zijn ze geestelijk ziek en een deel heeft suïcidale neigingen. Slechts een klein deel gebruikt geweld of vernielt goederen. Zij gebruiken in mindere mate dan de intimiteitstalkers drugs.

Relatie stalking en huiselijk geweld

Er is een duidelijke samenhang tussen huiselijk geweld en stalking. Stalkers die een relatie hebben (gehad) met het slachtoffer zijn gevaarlijker dan andere typen stalkers. Stalking loopt in die gevallen vaker uit op geweld en duurt langer dan bij andere vormen. Vaak is de stalker de ex-partner die moeite heeft met het beëindigen van de relatie. Meestal is er tijdens de relatie al sprake geweest van geweld of opvallende jaloezie. Nieuwe relaties van het slachtoffer kunnen leiden tot nog meer jaloezie en agressie bij de ex-partner.

Strafbaar

Stalking is een misdrijf. Sinds de inwerkingtreding van de Nederlandse Wet Belaging op 12 juli 2000 (art. 285 B van het Wetboek van Strafrecht) is stalking (belaging in de wet) strafbaar. De wet tegen belaging geeft politie en justitie een aantal juridische mogelijkheden om slachtoffers te helpen. De politie kan een aangifte van het slachtoffer opnemen en een onderzoek starten. De resultaten van dit onderzoek worden voorgelegd aan een officier van justitie. Deze kan besluiten dat de belager moet worden aangehouden en zich mogelijk voor een rechter moet verantwoorden. Dan wordt ook bekeken in hoeverre de belager in aanmerking komt voor verplichte daderhulpverlening. Zodra de belager weer vrijkomt, zullen politie en justitie er voor zorgen dat de veiligheid van het slachtoffer is gewaarborgd. Dat kan bijvoorbeeld door de belager een straat- en contactverbod op te leggen of een enkelband.

Om iemand voor stalking aan te klagen, moet aan de volgende voorwaarden worden voldaan.

- Het gedrag van de stalker moet een structureel karakter hebben.
- De stalker moet dit opzettelijk doen en hij moet tot doel hebben om zijn ex-partner ergens toe te dwingen of om haar bang te maken.
- Het slachtoffer moet aan de ex-partner duidelijk hebben gemaakt dat zij zijn gedrag niet op prijs stelt en wenst dat hij hiermee ophoudt.

Spreiding

Het onderzoek dat is gedaan, geeft geen definitief antwoord op de vraag hoe vaak stalking in Nederland voorkomt. Naast het gegeven dat de steekproeven niet representatief zijn, is de vraagstelling in de onderzoeken niet eenduidig waardoor er verschillen zijn gevonden in prevalentie.

Wel zijn er voor de Nederlandse situatie geregistreerde criminaliteitsgegevens voorhanden. Het betreft de verdachten van stalking en de geregistreerde misdrijven. In de periode 2000 - 2005 zijn 2.000 stalkers voor de rechter gebracht, waarvan de meesten zijn veroordeeld (Malsch, De Keijser & Rodjan, 2006). Opvallend vaak worden stalkers voor meerdere soorten strafbare feiten tegelijk veroordeeld, waarvan veel met een gewelddadige component gericht tegen personen. Het lijkt er dus op dat stalkers veelal diverse strafbare feiten plegen, die – voor zover bekend – tegen dezelfde persoon zijn gericht (Malsch, 2004; Malsch et al., 2006).

In de periode 2005 - 2011 gaat het gemiddeld om ruim 3.300 aangiften van stalking en bijna 2.400 verdachten. Bij gemiddeld 70% van de aangiften wordt een verdachte aangehouden en verhoord (Malsch et al., 2006).

Gevolgen Slachtoffers

Betrekkelijk veel onderzoek richt zich op de gevolgen van het stalken voor de slachtoffers. Die gevolgen liggen onder meer op het sociale vlak. Slachtoffers gaan als gevolg van de stalking bepaalde plaatsen mijden, gaan minder vaak naar buiten of nemen veiligheidsmaatregelen (Budd & Mattinson, 2000). Naarmate de stalkingperiode langer duurt, ondervinden de slachtoffers meer sociale problemen. Soms besluiten ze te verhuizen. Slachtoffers nemen vaak een geheim nummer. Het komt voor dat zij (nog verder) in een sociaal isolement raken (Purcell, Pathé & Mullen, 2004). Daarnaast ondervinden de slachtoffers de nodige psychische problemen als gevolg van het stalken. Zij worden soms angstig, depressief, achterdochtig, boos. Sommigen overwegen zelfmoord. Ze hebben gevoelens van machteloosheid en er is een toename van het gebruik van middelen, zoals medicijnen en alcohol). Uit Nederlands onderzoek onder 246 slachtoffers van stalking blijkt dat driekwart in hoge mate kampt met symptomen van psychopathologie, sommigen vertonen symptomen van posttraumatische stress (Kamphuis, Emmelkamp & Bartak, 2003; Purcell et al., 2004). Slachtoffers met een passieve, vermijdende *coping* stijl hebben meer last van posttraumatische stressklachten. Er blijkt wel een verschil tussen mannen en vrouwen; laatstgenoemden ondervinden meer psychische problemen als gevolg van het stalken dan mannen (Budd & Mattinson, 2000; Pathé & Mullen, 1997).

Sociale omgeving

Juist doordat stalking geen incident is maar langer aanhoudt, beïnvloeden de gevolgen het slachtoffer en de sociale omgeving langdurig. De gezondheid, het werk en de financiële situatie van vrienden, familieleden en collega's blijken ook geregeld te lijden onder stalking. Ook zij zijn vaker angstig of depressief en voelen zich minder gezond. Door bijvoorbeeld telefoontjes naar het werk, verzuim van het werk om het slachtoffer bij te staan of dreigementen van de stalker aan het adres van collega's of baas, lopen ook deze secundaire slachtoffers risico hun baan te verliezen of psychische gevolgen te ondervinden van de stressvolle situatie.

2. Beschrijving interventie

Doelgroep

Doelgroepomschrijving

Abused Women's Active Response Emergency (AWARE) is er voor slachtoffers van stalking die systematisch te maken hebben met fysieke of mentale bedreigingen.

In de praktijk gaat het vaak om slachtoffers die door hun ex-partner worden gestalkt.

Selectie van de doelgroep

Indicatiecriteria

De pleger heeft juridische en/of sociale antecedenten

De pleger is aantoonbaar gevaarlijk. De vrouw moet kunnen aantonen dat zij slachtoffer van stalking is (geweest) en dat zij een reëel risico loopt om opnieuw slachtoffer te worden. Er is bijvoorbeeld sprake van eerdere aangifte(n) of veroordeling(en). Of er zijn geregistreerde interventies door de politie geweest als aanwijzing voor het gewelddadige en bedreigende gedrag door de dader. De juridische antecedenten hoeven niet alleen geweld tegen de vrouw zelf te betreffen, het kan ook gaan om geweldpleging tegen andere personen of tegen goederen. Ook verklaringen van artsen en hulpverleners over het letsel dat door de dader is toegebracht, kan als bewijs dienen.

Geen omgang met de ex-partner

Indien de dader een ex-partner is, dient de relatie duidelijk beëindigd te zijn. Vrouwen hebben geen omgang meer met hun ex-partner, ook niet bij een omgangsregeling. Uitzondering op deze regel is mogelijk indien dat de hulpverlening bevordert.

Aangifte verplicht

Deelnemers moeten bereid zijn om aangifte te doen na een AWARE melding. Bij een AWARE aanvraag wordt aan de vrouw gevraagd om ook aangifte dan wel melding te doen van zaken, waarvan de politie nog geen kennis draagt.

Aanvullende criteria

De vrouw is woonachtig in de regio die door het regionale AWARE systeem wordt gedekt.
De vrouw betaalt borg voor de AWARE aansluiting.

Doel

Hoofddoel

AWARE heeft als doel veiligheid te bieden aan slachtoffers van stalking (vrouwen en kinderen) die blootstaan aan systematische fysieke of mentale bedreigingen.

Subdoelen

- Feitelijk uitgeoefende stalking is gestopt.
- Veiligheidsbeleving van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om persoonlijk en sociaal voldoende te functioneren.
- Zelfvertrouwen van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om voor zichzelf op te komen, grenzen te stellen in relaties en besluiten te nemen.
- Het sociale netwerk is versterkt door het mobiliseren van personen met een positieve invloed.
- Indien nodig is bewijsmateriaal ter ondersteuning van de strafvervolging van de pleger verzameld.
- Indien nodig is hulpverlening aan de vrouw en kinderen op gang gekomen.

Aanpak

Opzet van de interventie

AWARE is een aanpak om slachtoffers te beschermen tegen stalking door middel van een veiligheidsmaatregel in de vorm van een mobiel alarmsysteem en een hulpverleningstraject gericht op empowerment. AWARE wordt in veel gemeenten in Nederland toegepast, maar de uitvoering kan per gemeente op onderdelen verschillen. Deze beschrijving gaat uit van de praktijk in Rotterdam, de gemeente die AWARE als eerste heeft geïmplementeerd en van waaruit de aanpak is verspreid over Nederland. Kernpartners binnen AWARE zijn politie en vrouwenopvang. Zij werken samen met alle ketenpartners in het Veiligheidshuis en vormen de indicatiecommissie die na een risico- en antecedentenonderzoek besluit of een slachtoffer geholpen is met een AWARE aansluiting. De gemiddelde contractduur is negen maanden tot een jaar.

Intake

Na aanmelding door een hulpverleningsinstantie volgt een intake, een beoordeling en de vaststelling van de contractduur door de indicatiecommissie. Indien de indicatiecommissie positief besluit, volgt aansluiting op het AWARE alarmsysteem. Bij een negatief besluit verwijst de *caseworker* de cliënt door naar een andere vorm van hulpverlening. Zie bijlage 1 voor het proces van aanmelden en intake bij de vrouwenopvang.

Mobiel alarmsysteem en hulpverleningstraject

Het elektronisch alarmsysteem zendt bij een concrete bedreiging een noodsignaal uit naar de politie, die daarop onmiddellijk in actie komt. In geval van melding wordt er door verschillende organisaties samengewerkt. Zij vormen een sluitende AWARE keten, meestal in het Veiligheidshuis. Naast politie en vrouwenopvang zijn hierbij betrokken: justitie, maatschappelijke dienstverlening, reclassering en gemeente. Door middel van deze AWARE keten worden stalkers strafrechtelijk vervolgd.

Het aanpalende hulpverleningstraject dat wordt gestart na aansluiting van AWARE, wordt uitgevoerd door de vrouwenopvang. De vrouw wordt gedurende het traject begeleid door een caseworker; een hulpverlener en vast contactpersoon vanuit de vrouwenopvang. Het hulpverleningstraject is maatwerk en afhankelijk van de hulpvraag en de behoefte van de cliënt. Gemiddeld heeft de caseworker na de intakeperiode en aansluiting, zeven gesprekken van anderhalf uur met de vrouw. Daarnaast zijn er, afhankelijk van de situatie van de vrouw, verschillende contactmomenten via telefoon en e-mail, onder andere na een AWARE melding.

Afronding traject

Ieder half jaar vindt een evaluatie plaats. Complexe stalkingcasussen worden in het Veiligheidshuis meermalen besproken en ook gemonitord. Hierbij worden de ervaringen van de ketenpartners, Veilig Thuis en de vrouw zelf meegenomen. Naar aanleiding van deze evaluatie maken de vrouwenopvang en de politie (samen vormen zij de indicatiecommissie) een *screening* van de dreiging. Op basis daarvan nemen zij het besluit te stoppen of door te gaan met AWARE.

Locatie en uitvoerders

De volgende organisaties zijn betrokken bij de uitvoering van AWARE: gemeente, politie, vrouwenopvang, Openbaar Ministerie, Veilig Thuis, reclassering, maatschappelijke dienstverlening en slachtofferhulp. De samenwerking vindt onder andere plaats in het kader van het Veiligheidshuis. De politie komt in actie op iedere locatie waar dat nodig is. De hulpverleningsgesprekken vinden plaats thuis bij de vrouw, op locatie van één van de kernpartners, via telefonisch contact of per e-mail. Het alarmeringsapparaat draagt de vrouw altijd bij zich en kan zij op iedere locatie activeren.

Vrouwenopvang

De vrouwenopvang is verantwoordelijk voor het hulpverleningstraject binnen AWARE. Zij heeft een rol in signalering en voorlichting, verzorgt de intake van vrouwen en is verantwoordelijk voor de hulpverlening. Daarnaast heeft zij zitting in de indicatiecommissie.

Intake, dossiervorming, hulpverlening, signaleren, voorlichting, indicatie, vergroten veiligheid, nazorg.

Politie

De politie informeert vrouwen over de mogelijkheid van AWARE en speelt hierdoor een rol in de toeleiding. Daarnaast heeft de politie – na aansluiting van een vrouw op AWARE – een rol in de repressieve kant van de problematiek door na alarmering prioriteit te geven aan direct bijstand en hulp verlenen, bij heterdaad de stalker aan te houden en dossiervorming te verzorgen van zowel dader als slachtoffer. De politie heeft ook zitting in de indicatiecommissie.

Voorlichting, preventie, repressie, dossier(vorming) ofwel antecedentenonderzoek.

Gemeente

De gemeente voert de regie over de aanpak. Veel organisaties houden zich direct of indirect bezig met het bestrijden van huiselijk geweld en/of stalking. In het kader van haar regiefunctie kan de gemeente partijen bij elkaar brengen, verbanden leggen en samenwerking bevorderen. Daarnaast is zij in de meeste gevallen financier.

Regie voeren, verbindingen leggen, financieren

Openbaar Ministerie (OM)

Het OM speelt een rol in de vervolging van de pleger op basis van de notitie *Aanwijzing huiselijk geweld*. Deze geeft aanwijzingen voor samenwerking tussen OM, politie en reclassering en voor de dossieropbouw, daderaanpak en slachtofferhulp. Door het betrekken van het OM ontstaat een korte lijn met de dader en zijn AWARE medewerkers tijdig op de hoogte van eventuele vervolging en vrijlating van de dader.

Werkafspraken vastleggen met politie en reclassering, voortvarende aanpak door parket, inventariseren vormen van daderbehandeling, systematische registratie, vervolgen daders bij heterdaad bij slachtoffers met een AWARE aansluiting.

Reclassering

De reclassering wordt ingeschakeld wanneer de dader op heterdaad wordt betrapt en door de politie wordt meegenomen. In het geval van daderbehandeling houdt de reclassering toezicht op de naleving van de gestelde bijzondere voorwaarden.

Normerend gesprek voeren, voorstellen daderhulpverlening, zicht op naleving (bijzondere voorwaarden).

Maatschappelijke dienstverlening en slachtofferhulp

Zij bieden de eerste opvang aan slachtoffers met geweldervaringen en dragen over naar AWARE.

Eerste opvang bieden voor slachtoffers, goede informatievoorziening en voorlichting.

Veilig Thuis

Veilig Thuis is het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Dit is een regionale organisatie waar slachtoffers, daders, professionals en omstanders terecht kunnen voor deskundige hulp en advies en om alle vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling (waaronder stalking) te melden. Medewerkers van Veilig Thuis melden en bespreken de stalkingcasussen met de ketenpartners in het Veiligheidshuis teneinde hulp in gang te zetten.

Veiligheidshuis

Het Veiligheidshuis Rotterdam-Rijnmond richt zich onder het motto 'Vastpakken en niet meer loslaten' onder andere op de complexe AWARE casussen. Deze worden besproken in het casusoverleg waarin ketenpartners relevante informatie uitwisselen en de problematiek analyseren. Dit leidt tot interventies uit het straf-, bestuurs- en civielrecht in combinatie met zorginterventies die op elkaar aansluiten en elkaar versterken.

Inhoud van de interventie

Intake

Na aanmelding vinden minimaal twee intakegesprekken van ongeveer twee uur plaats. Hierin worden de ernst van de situatie en de draagkracht van het slachtoffer bekeken. Vervolgens overlegt de vrouwenopvang met de politie en Veilig Thuis over de situatie. Tevens wordt de casus besproken in het casusoverleg in het samenwerkingsverband Veiligheidshuis. Als in overleg met de vrouw, politie en justitie wordt overeengekomen dat AWARE de geschikte begeleiding is, gaat een aanvraag naar de indicatiecommissie. De commissie laat een antecedentenonderzoek doen naar de plegger en voert, in samenwerking met een psycholoog, een diepgaande screening uit op de pathologie van de stalker en neemt op basis van alle informatie een besluit.

Mobiel alarmsysteem

Het alarmsysteem wordt beheerd door een beveiligingsbedrijf. Medewerkers van dit bedrijf zorgen voor de aansluiting, de inregeling bij de meldkamer van de politie en het instrueren van de vrouw. Het systeem is een klein kastje ter grootte van een mobiele telefoon dat de vrouw altijd bij zich draagt. Bij acuut gevaar drukt zij op een knop op dat kastje.

Proces bij alarmering

Een AWARE melding komt binnen bij het beveiligingsbedrijf die dit alarm doorgeeft aan de regionale politiemeldkamer. Deze stuurt een politieauto met 'prioriteit 1', dit is de hoogste prioriteit die wordt toegekend aan spoedeisende meldingen die verband houden met levensbedreigende situaties, escalatiegevaar, afhankelijkheid, hulpeloosheid (kans op letsel) en de kans op een heterdaad van verdachten. De meldkamer verifieert de melding door de vrouw op te bellen. De politie zorgt bij een heterdaad voor aanhouding van de dader waarna de reclassering wordt ingelicht. De vrouw neemt na alarmering contact op met de caseworker om na

te gaan welke hulp er verder nodig is. Zij doet aangifte waarmee bewijsmateriaal voor vervolging wordt verzameld.

Hulpverleningstraject

Casemanagement

Tijdens het AWARE traject onderhoudt de caseworker contact met de vrouw. Ook de (eventueel) aanwezige kinderen zijn aandachtspunt in de gesprekken. Binnen de hulpverlening neemt het casemanagement in de stalkingszaak een belangrijke plek in die ten eerste gericht is op het creëren van een veilige situatie. Het gaat hierbij o.a. om ondersteuning bij het verzamelen van bewijslast, het doen van aangifte, het begeleiden van de vrouw naar de rechtbank en de afstemming met ketenpartners in het Veiligheidshuis. De caseworker informeert de vrouw over hoe zij haar veiligheid beter kan organiseren.

Hulpverleningsgesprekken

In de hulpverleningsgesprekken wordt gebruik gemaakt van elementen uit de methode Krachtwerk. Krachtwerk heeft als doel vrouwen te ondersteunen in hun proces naar een veilig en zo zelfstandig mogelijk bestaan voor henzelf en hun kinderen. De methode maakt gebruik van de kracht en de mogelijkheden van vrouwen en de hulpbronnen in de gemeenschap. De caseworker maakt een krachtenanalyse over de leefgebieden, maakt een actieplan en verdeelt (hulpverlenings)taken. De ondersteuning is gericht op empowerment en het vergroten van veiligheid. De caseworker begeleidt de vrouw bij het hervinden van de eigen weerbaarheid en kracht die door de stalking vaak teniet is gedaan. Met de vrouw werkt de caseworker aan het herstel van zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen. De caseworker ondersteunt de vrouw bij het herkennen van de eigen overlevingsmechanismen als reactie op de stalking en helpt de vrouw haar eigen gedrag te veranderen.

De caseworker ondersteunt vrouwen om op persoonlijk en sociaal vlak te functioneren en het vaak ontwrichte leven weer te normaliseren en het dagelijkse leven weer zonder angst op te pakken: werk, opleiding, boodschappen doen en sociale contacten onderhouden. Daarnaast grijpt de caseworker in bij calamiteiten en ondersteunt de vrouw bij het doen van aangifte. Dit laatste onder andere door het adviseren over het verzamelen van bewijsstukken en het bijhouden van informatie via een logboek.

Belangrijke onderdelen die in de hulpverlening aan bod komen zijn: het ontwikkelen van vaardigheden zoals voor zichzelf opkomen, grenzen stellen in relaties, besluiten nemen en het mobiliseren van personen die een positieve invloed op de vrouw hebben. De caseworker informeert de vrouw over (en motiveert haar indien nodig tot) verdere hulpverlening voor zichzelf en de eventuele kinderen. Zo nodig wordt verdere hulpverlening in gang gezet.

Afronding

Ter afronding van het AWARE traject wordt een afspraak gemaakt om het AWARE mobiel in de nemen. Daarnaast wordt er een exitgesprek gevoerd tussen de vrouw en de caseworker. Hierin wordt de hulpverlening geëvalueerd en worden afspraken gemaakt over de manier waarop vrouwen zonder AWARE zelfstandig verder kunnen. Daar waar mogelijk worden afspraken gemaakt met het steunende netwerk dat in de loop van het begeleidingstraject in kaart is gebracht. Vrouwen en kinderen kunnen hierop terug vallen. Eventueel volgt een warme overdracht naar het wijkteam of inzet van verdere hulpverlening. Tenslotte wordt de afspraak gemaakt dat vrouwen weer contact kunnen opnemen met de caseworker wanneer er een terugval is en de stalking opnieuw begint.

Ontwikkelgeschiedenis

Buitenlandse interventie

Canada

Het alarmsysteem is in 1991 in Canada ontwikkeld om mishandelde vrouwen (en eventueel hun kinderen) die werden lastiggevallen door een ex-partner sneller en beter te beschermen.

Europa en Nederland

Het Nederlandse AWARE project is in april 1997 in Rotterdam van start gegaan. Vanaf 2001 zijn ook in andere gemeenten AWARE projecten gestart, te beginnen in Haarlem (Kennemerland) en Zwolle (IJsselland). Het systeem wordt inmiddels door een groot aantal Nederlandse gemeenten gebruikt.

3. Onderbouwing

Oorzaken

Risicofactoren zijn kenmerken die samenhangen met de kans of een bepaalde situatie zich zal gaan voordoen. Aanwezigheid van een risicofactor geeft aan dat er een *verhoogde kans* bestaat dat de situatie zich zal voordoen, niet dat dit per definitie zal gebeuren. Het inschatten van risico's biedt daarnaast aanknopingspunten voor hulp, opvang of behandeling.

Zoals eerder is beschreven, zijn er verschillende typen plegers en daarmee verschillende typen stalking. De risicofactoren zijn niet voor ieder type hetzelfde. Gezien de doelgroep van AWARE ligt de nadruk in de analyse op stalking van gewelddadige ex-partners en dus ook op stalkers met een hoog risico op het gebruik van geweld. Römken en Mastenbroek (1999) beschrijven dat mishandelende mannen vaak erg vasthoudend zijn in hun gedrag. Ze weigeren vaak een scheiding te accepteren en verbieden de vrouw om weg te gaan onder het uiten van allerlei dreigementen. Uit Nederlands representatief onderzoek (Römken & Mastenbroek, 1999) naar vrouwenmishandeling blijkt dat bij één op de vijf vrouwen die gescheiden zijn wegens het geweld, het geweld na de scheiding was doorgedaan. Omdat het geweld van de man draait om pogingen de macht en controle te behouden, is een scheiding de ultieme confrontatie met het verlies van controle en macht over de vrouw. De gebeurtenissen die belagend en bedreigend gedrag van de ex-partner oproepen, blijken weinig tot niets meer met het feitelijke doen of laten van de vrouw te maken te hebben, maar uitsluitend met fantasieën van de man.

Risicofactoren

Plegers

Lage zelfwaardering en depressie

In diverse studies (onder andere Stordeur & Stille, 1989; Buzawa & Buzawa, 1996) wordt benadrukt dat het bij plegers van stalking gaat over mannen die in sterke mate lijden aan lage zelfwaardering en depressie en ter compensatie daarvan extreem controlerend en jaloers gedrag ten opzichte van de partner vertonen. Gezien hun problematiek is er bij deze groep plegers een hoog risico op geweldsrecidive.

Alcohol- en drugsgebruik

In onderzoeksliteratuur is weinig aandacht voor een mogelijk verband tussen verslavingen bij de pleger en belagend gedrag na de relatie. Uit een Amerikaans onderzoek onder bijna 200 vrouwen blijkt dat ruim 70% van de belagers verslaafd is aan alcohol en/of drugs.

Houding ten aanzien van eigen gedrag

In 75% van de zaken die recidiveren blijkt dat de stalker de eigen verantwoordelijkheid ontkent voor wat er is gebeurd, zo blijkt uit onderzoek van gerechtelijke dossiers (Debets, De Keijser & Malsch, 2011). Dit staat bekend als 'neutraliseringstechniek' en bijna alle stalkers maken hier gebruik van. Het zorgt ervoor dat er geen leerproces op gang komt. Het inzicht in eigen gedrag en motieven ontbreekt zodat de stalker doorgaat zonder zich schuldig te voelen over zijn eigen gedrag (Debets, 2008; Malsch et al., 2011).

Römkes en Mastenbroek (1999) concluderen onder andere dat het kennen van de voorgeschiedenis van groot belang is om goed zicht te krijgen op de ernst van het gedrag van de stalker en op de risico's die de vrouw en eventuele kinderen lopen. Stalking door een ex-partner is een complexe situatie. Slachtoffers en stalker krijgen te maken met juridische, medische, sociale en psychologische problemen. Een multidisciplinaire samenwerking tussen verschillende instellingen is noodzakelijk om de geboden hulp op elkaar af te stemmen en op termijn ook structurele preventie te bewerkstelligen.

Stoornissen

In de praktijk blijkt dat stalkers regelmatig antisociale persoonlijkheidstrekken en stoornissen hebben met als kenmerken boosheid, impulsiviteit en instabiliteit van gedrag (bijvoorbeeld borderline, narcistische en/of theatrale persoonlijkheidsstoornis).

Slachtoffers

Houding

Veel slachtoffers van stalking vinden het lastig om hun veiligheid te organiseren. Hun veiligheidsbeleving is minimaal, zij hebben moeite met het stellen van grenzen en hebben een laag zelfbeeld of weinig zelfvertrouwen.

Sociale context slachtoffer

De sociale context van slachtoffers is in zijn totaliteit een risicofactor: financiële en schuldenproblematiek, werkloosheid of slechte arbeidsomstandigheden, slechte woonomstandigheden, geluidsoverlast in de buurt, familieruzies en een lage sociaaleconomische status. Vaak ontbreekt het aan sociale steun.

Eerdere relatie pleger-slachtoffer

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat een eerdere relatie een belangrijke risicofactor vormt voor het toepassen van geweld door de stalker jegens het slachtoffer, zeker als er al geweld plaatsvond in deze relatie.

Gelegenheid als gevolg van juridische complexiteit

Stalking bestaat uit subtiele vormen van geweld. Vrouwen hebben vaak jaren te maken met een stalker en hebben overlevingsmechanismen ontwikkeld die zij zelf niet meer kunnen benoemen, doorbreken of veranderen. Het gaat vaak om onzichtbare en moeilijk te vatten terreur, een opeenstapeling van op zichzelf niet strafbare gedragingen. Daarom is het juridisch complex om stalking aan te pakken en de dader te vervolgen. Deze factor zorgt er mede voor dat de stalker lang kan doorgaan met het stalkinggedrag en het idee krijgt dat hij dit ongestraft kan blijven doen.

Aan te pakken factoren

AWARE richt zich op de factoren die met het slachtoffer te maken hebben en op de gelegenheid die de stalker heeft voor het stalkinggedrag. Het feitelijk inperken van de gelegenheid is verbonden met de subdoelen *feitelijk uitgeoefende stalking is gestopt*, met de *veiligheidsbeleving van vrouwen is zodanig versterkt*...en met de *ondersteuning van de strafvervolging*. De subdoelen *versterking van het zelfvertrouwen* en *versterking van het sociale netwerk* zijn verbonden met de slachtoffergerelateerde risicofactoren.

Verantwoording

De subdoelen *feitelijk uitgeoefende stalking is gestopt* en *veiligheidsbeleving van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om persoonlijk en sociaal te functioneren* wordt binnen AWARE aangepakt door de

installatie van het mobiele alarmsysteem met bijbehorende bekendheid bij de politie onder 'prioriteit 1' (ernstige bedreiging door de dader). Consequent optreden van de politie nadat een melding is binnengekomen, oppakken en zo nodig en mogelijk vervolgen van de dader leiden ertoe dat de dader ofwel afziet van verdere stalking ofwel ter behandeling of detentie wordt overgedragen aan justitie of reclassering. Het daadwerkelijk optreden van de politie verhoogt het gevoel van veiligheid bij vrouwen. Dit wordt versterkt door de ondersteuning die de caseworker direct na een melding en tijdens de hulpverleningsgesprekken biedt en waarin de veiligheidssituatie wordt besproken.

Nauw hiermee samenhangend is het subdoel *ondersteunen van de strafvervolgning van de pleger* door het zo nodig verzamelen van bewijsmateriaal. Dat doel kan worden bereikt door middel van de ketenaanpak van politie, justitie en hulpverlening en is gericht op vervolging van de pleger. Goede onderlinge afspraken en samenwerking van de ketenpartners maken het mogelijk het strafrechtelijk problematisch aan te pakken misdrijf te vervolgen. Hiervoor is het nodig dat de vrouw meewerkt door bewijsmateriaal aan te leveren. De caseworker ondersteunt de vrouw bij het verzamelen van de benodigde gegevens voor de politie.

Het subdoel *op gang brengen van hulpverlening aan vrouw en kinderen* wordt bereikt via het traject van hulpverlening waarin de caseworker met de vrouw haar persoonlijke situatie en die van de eventuele kinderen bespreekt, wijst op mogelijkheden voor (specialistische) hulp en zo nodig bemiddelt of doorverwijst.

Het subdoel *'zelfvertrouwen van vrouwen is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om voor zichzelf op te komen, grenzen te stellen in relaties en besluiten te nemen'* wordt bereikt via het hulpverleningstraject waarin de caseworker door middel van krachtgerichte gesprekken vrouwen inzicht geeft in hun eigen kracht en mogelijkheden en deze helpt te benutten. Wanneer de stalker strafbare overtredingen pleegt, biedt de caseworker concrete hulp bij het doen van aangifte, het verzamelen van bewijsmateriaal en het via justitie aanvragen van een contact- of straatverbod.

De caseworker zet in het hulpverleningstraject ook in op het doorbreken van het sociaal isolement en het mobiliseren van personen met een positieve invloed. Deze inzet is gericht op het subdoel *het sociale netwerk is versterkt door het mobiliseren van personen met een positieve invloed*. Vrouwen worden gestimuleerd om hun dagelijks leven te normaliseren door het herkennen van de eigen overlevingsmechanismen als reactie op de stalking en door hun eigen gedrag te veranderen. Een belangrijk hulpmiddel hierbij is het benutten van het sociaal netwerk. Waar nodig worden vrouwen ondersteund bij het uitbreiden van hun sociaal netwerk.

Zie ook het schema in Bijlage 2: 'Verantwoording AWARE'

Werkzame elementen

- Afname van de feitelijk uitgeoefende belaging door de dader door het alarmsysteem en de onmiddellijke actie van de politie (2, 5, 6).
- Toename van het veiligheidsgevoel van slachtoffers door de aanwezigheid van het systeem en de wetenschap dat de politie onmiddellijk in actie komt (2, 5, 6).
- De sluitende aanpak in de ketensamenwerking en de directe communicatie tussen hulpverlening en politie bevorderen een effectieve aanpak en de strafvervolgning van de dader (2, 5, 6).
- Krachtgerichte hulpverleningsgesprekken die aansluiten op de situatie inclusief stalkingincidenten, versterken het zelfvertrouwen en de handelingsvaardigheden van cliënten (2, 3, 5).

- Casemanagement in combinatie met optreden van de AWARE keten ondersteunt de strafrechtelijke vervolging van de daders (2, 5).
- Het erkennen van slachtoffers in hun recht op speciale bescherming (2, 5).
- Voorbereiding op een leven zonder alarmsysteem (2, 5, 6).

Betekenis scores:

2 = Veronderstelling in de aanpak

3 = Onderbouwing

5 = Praktijkervaringen

6 = Effectonderzoek

4. Uitvoering

Materialen

De volgende materialen zijn beschikbaar:

1. *Draaiboek AWARE: Instrument tegen belaging*, samengesteld door Robbie Keus en Mariska Kruijff, in 2003 uitgegeven door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Bevat zowel materiaal voor het opzetten van een AWARE aanpak in een gemeente als informatie over het regulier aanbieden van AWARE aan vrouwen: onder andere protocollen, voorbeelden van plannen van aanpak, functieprofielen, aanmeldingsformulier, contracten, begeleidingsplannen, indicatieformulieren, signalementenformulier, evaluatieformulier, instructies, et cetera.

Kosteloos verkrijgbaar via: http://www.huiselijkgeweld.nl/publicaties/handboeken/draaiboek_aware

2. *AWARE: het systeem om belaging te stoppen. Handreiking voor het werken met AWARE mobiel* van Stichting Arosa uit 2009.

Dit handboek is gebaseerd op het draaiboek AWARE uit 2003 en bevat aangepaste materialen voor het aanbieden van AWARE, onder andere toelichting op het stappenplan en contractvoorbeeld, begeleidingsplan, indicatieformulier en signalementenformulier.

Kosteloos te bestellen bij Stichting Arosa.

Technische benodigheden / materialen

- Mobiel alarmsysteem
- Telecommunicatieabonnement

Type organisatie

AWARE wordt inmiddels overal in Nederland gebruikt. Uit gegevens van de VNG (2011) blijkt dat 85% van de centrumgemeenten gebruik maakt van AWARE. In 2010 was dat volgens een onderzoek van de NOS in 60% van de gemeenten het geval (NOS, 2010).

Organisaties die AWARE kunnen uitvoeren zijn samenwerkingsverbanden tussen gemeente, politie, vrouwenopvang, OM, reclassering, samenwerkingsverband Veiligheidshuis en maatschappelijke dienstverlening. Het initiatief om AWARE te starten kan komen van alle bovengenoemde organisaties. Zij kunnen de urgentie onder de aandacht brengen en draagvlak creëren bij gemeente en samenwerkingspartners. AWARE kan pas van start gaan wanneer de gemeente hiertoe bereid is. De gemeente financiert de aanpak AWARE en vervult de rol van opdrachtgever.

Opleiding en competenties

Er is een aantal vereisten als het gaat om opleiding, competenties en ervaring van betrokken professionals.

Caseworker

Casemanagement

- Hbo-opleiding MWD met basistraining huiselijk geweld.
- Gericht op samenwerking, kunnen netwerken.
- Casusregie kunnen voeren (casemanagement).
- Deskundigheid op het gebied van vrouwen die ernstig bedreigd worden.
- Stevigheid/overtuigingskracht.

Hulpverlening

- Hbo-opleiding MWD met basistraining huiselijk geweld.
- Deskundigheid op het gebied van vrouwen die ernstig bedreigd worden.
- Vraaggericht werken, getraind in methodiek Krachtwerk.
- Krachtgericht werken, cliënten in hun kracht kunnen zetten.
- Beheersing van coachende en motiverende gespreksvoering.
- Veiligheid kunnen inschatten.
- Doorzettingsvermogen.

Politie

- Kennis op het gebied van stalking, de impact op slachtoffers en vormen van overlevingsstrategieën.
- Veiligheid kunnen inschatten.
- Gericht op samenwerking, kunnen netwerken.

Leden indicatiecommissie

- Kennis op het gebied van stalking, de impact op slachtoffers en vormen van overlevingsstrategieën.
- Veiligheid kunnen inschatten.
- Gericht op samenwerking, kunnen netwerken.

Overige hulpverleners

- Kennis op het gebied van stalking, de impact op slachtoffers en vormen van overlevingsstrategieën
- Ervaring op het gebied van hulpverlening in het kader van stalking is een pré.
- Beheersing van coachende en motiverende gespreksvoering.
- Gericht op samenwerking, kunnen netwerken.

Kwaliteitsbewaking

In de interventie is evaluatie van individuele trajecten een vast onderdeel van de aanpak. Een evaluatieformulier is opgenomen in het handboek. De wijze van kwaliteitsbewaking wordt verder bepaald door de uitvoerder.

Randvoorwaarden

De onderstaande randvoorwaarden zijn van belang bij de uitvoering van AWARE.

- Samenwerking van direct betrokken organisaties in de zogenaamde AWARE keten van politie, justitie en hulpverlening. Deze samenwerking wordt bij voorkeur vormgegeven binnen het Veiligheids-huis. Op deze manier kan meer aandacht worden gecreëerd voor de complexiteit van stalkingzaken en invloed worden uitgeoefend gericht op een aanpak op maat voor de dader.

- Politiek en bestuurlijk draagvlak binnen direct betrokken organisaties. Draagvlak zorgt voor voldoende bereidheid tot inzet in AWARE.
- Continuïteit van financiering. AWARE gaat uit van een duurzame aanpak van stalking. Hiertoe is langdurige samenwerking tussen partners binnen de AWARE keten noodzakelijk. De trajecten van AWARE duren gemiddeld negen maanden tot een jaar maar worden ook regelmatig verlengd. Continuïteit van financiering maakt deze duurzame samenwerking en aanpak mogelijk.
- Voldoende personele inzet voor hulpverlening en casusmanagement. Het succes van de aanpak AWARE hangt samen met het beantwoorden van de hulpvraag van de cliënt. Hiertoe is voldoende inzet op het gebied van hulpverlening nodig. Aangezien het bij AWARE gaat om complexe problematiek, is daarnaast ook aandacht nodig voor regievoering.

Implementatie

Onderstaand stappenplan is een leidraad voor het opzetten van AWARE binnen een gemeente. Onderdeel van de aanpak is de evaluatie van het project waarbij beoordeeld wordt of AWARE in het reguliere hulpverleningsaanbod moet worden opgenomen. Een uitgebreidere beschrijving is opgenomen in Keus & Kruijf (2003).

Stap 1: Voorbereiding

- Denktank installeren met daarin de belangrijkste organisaties die met stalking te maken hebben: gemeente, justitie, politie en hulpverlening.
- Creëren van politiek en bestuurlijk draagvlak binnen deze organisaties.
- Financiële middelen realiseren.

Stap 2: Het opzetten van een projectorganisatie AWARE

- Projectgroep vormen waarin zijn vertegenwoordigd: gemeente, politie, vrouwenopvang, Openbaar Ministerie, reclassering en maatschappelijke dienstverlening.
- Projectleider aanstellen.
- Criteria voor deelname aan AWARE vaststellen.

Stap 3: Het ontwikkelen van een plan van aanpak

- Plan van aanpak opstellen door projectgroep.
- Plan van aanpak formeel vaststellen in een samenwerkingsconvenant.

Stap 4: De uitvoering

- Taken en verantwoordelijkheden vaststellen.
- Vast aanspreekpunt per organisatie vaststellen.
- Voorlichting voor betrokkenen uit de organisaties organiseren.
- Samenwerkingsafspraken vastleggen in protocollen.
- Indicatiecommissie instellen.

Stap 5: Evaluatiefase

Het verdient aanbeveling om de evaluatie in te bedden in de planning van de aanpak en wel in een zo vroeg mogelijk stadium.

Kosten van de interventie

Personele kosten hulpverlening

Hulpverleningstraject

- Intake in minimaal twee hulpverleningsgesprekken à twee uur.
- Overleg ketenpartners en bespreking in het casusoverleg van het Veiligheidshuis (variabele frequentie).
- Bespreking en besluit in de indicatiecommissie (variabele frequentie).
- Aansluiting en proefmelding bij de vrouw thuis à anderhalf uur.
- Vanuit de methode Krachtwerk gemiddeld zeven gesprekken à anderhalf uur, daarnaast afhankelijk van de situatie van de vrouw verschillende contactmomenten via telefoon of e-mail en na AWARE melding.
- Casemanagement: dossieropbouw, afstemming ketenpartners, ondersteuning bij aangifte en rechtsgang (doorlopend, afhankelijk van de situatie).
- Registratie.
- Evaluatie van anderhalf uur.

Totale inzet per vrouw (indicatief): 50 uur

Kosten voor de vrouw

In een aantal projecten of daar waar AWARE inmiddels deel uitmaakt van het reguliere aanbod, wordt van de vrouw verwacht dat ze de kosten voor de huur van de mobiele alarminstallatie en bijkomende kosten voor het (telefoon)abonnement zelf draagt. Meestal is wel een clause opgenomen dat, indien dit onmogelijk is, een beroep kan worden gedaan op algemene middelen.

De alarminstallatie

De leverancier van de alarminstallatie geeft als prijsindicatie € 561 per alarmsysteem, plus de kosten voor een telefoonabonnement.

5. Onderzoek naar praktijkervaringen

Naar de praktijkervaringen met de interventie AWARE zijn de volgende onderzoeken gedaan.

Vogelezang, 2014, interne evaluatie, niet gepubliceerd

Tijdens deze evaluatie zijn kwalitatieve interviews afgenomen met 7 vrouwen die gebruikmaken van AWARE en 6 professionals betrokken bij AWARE. Daarnaast is er een digitale vragenlijst ingevuld door 6 organisaties die AWARE uitvoeren. De evaluatie wil een antwoord geven op de volgende vragen: wordt de interventie AWARE uitgevoerd volgens de methodiekbeschrijving (waar wordt afgeweken en waarom, wat zijn de randvoorwaarden), hoe waarderen uitvoerders en deelnemers de interventie AWARE, wat is het bereik van de interventie AWARE en wat zijn de succes- en faalfactoren van de interventie AWARE?

Uit het praktijkonderzoek onder uitvoerders blijkt dat het handboek uit 2003 niet meer strak wordt gevolgd. In de praktijk is een aantal aanpassingen aan nieuwe ontwikkelingen en verbeteringen doorgevoerd. Zo is empowerment meer specifiek gericht op stalking uitgewerkt en is het casemanagement belangrijk in het hulpverleningstraject. Hoge werkdruk blijkt een beperkende factor te zijn in het geven van passende hulp aan iedere cliënt. Alle uitvoerenden zijn positief over de aanpak.

Ook collega-instellingen blijken AWARE op verschillende manieren uit te voeren. De basis is overal gelijk: de combinatie van het mobiele alarmsysteem met een hulpverleningstraject gericht op empowerment en casemanagement, met inzet van krachtgerichte begeleiding. De uitvoering verschilt bijvoorbeeld als het gaat om het aantal gesprekken en de mate waarin het systeem wordt betrokken in het hulpverleningstraject.

Alle vrouwen die hebben deelgenomen zijn tevreden over het hulpverleningstraject. Zij geven aan dat zij zich erkend en ondersteund voelen in de problematiek en AWARE hen een gevoel van veiligheid geeft. Een passende aanpak van de dader blijkt lastig en een aantal vrouwen is teleurgesteld in de houding en werkwijze van de politie. Hun inspanningen om materiaal aan te leveren leiden niet of niet snel genoeg tot aanhouding van de stalker.

Het blijkt lastig om aan te geven wat het bereik van AWARE is. De aansluitingen in de regio Rotterdam nemen licht af, maar dit lijkt vooral het gevolg te zijn van het stoppen van promotie en voorlichting en een te grote caseload van het AWARE team. De uitvoerders hebben het idee dat er nog steeds veel onbekendheid is bij bijvoorbeeld verwijzers en de slachtoffergroep over stalking.

Deelnemers noemen als succesfactoren: korte lijnen van begeleiders met politie en justitie; begeleidingsgesprekken en casemanagement. Als verbeterpunten benoemen zij: verbetering van het AWARE apparaat (handzaam en kwaliteit) en de handelswijze van de politie (dossiervorming, optreden ten aanzien van de dader). Uitvoerders zien het adequate optreden van de politie bij een melding als succesfactor naast de specifieke en ook praktische manier waarop empowerment wordt ingevuld. Als verbeterpunten noemen ze de caseload voor de hulpverleners, de noodzaak om beter vast te stellen wat het resultaat op cliëntniveau is en een breder draagvlak binnen de politie.

Naar aanleiding van deze interne evaluatie neemt stichting Arosa het initiatief om samen met andere AWARE uitvoerders de verbeterpunten te bespreken en maatregelen in te zetten.

Balogh, Van Haaf & Römken, uitgegeven in 2008

Dit onderzoek is een kwalitatieve dieptestudie en wil een antwoord geven op de vraag hoe effectief de AWARE aanpak voor de politie (toegepast bij het korps Rotterdam-Rijnmond) is in vergelijking met een geprotocolleerde 112+ interventie (toegepast bij het korps Haaglanden). In het onderzoek is verder gekeken naar de effectiviteit van de samenwerking volgens de ketenpartners. Voor het deel van het onderzoek dat gericht is op de hulpverleners, is op beide locaties een groepsinterview (aantal deelnemers is onbekend) afgenomen waaraan vertegenwoordigers van betrokken organisaties deelnamen. Tevens is een vergadering van de indicatiecommissie bijgewoond en hebben telefonische interviews (een onbekend aantal) en/of individuele vraaggesprekken plaats gevonden met sleutelfiguren bij politie, justitie, hulpverlening en een beveiligingsbedrijf in beide interventies. Om inzicht te krijgen in de door de slachtoffers ervaren effectiviteit van de interventies zijn in totaal twintig interviews gevoerd (per locatie tien vrouwen).

De resultaten van het onderzoek bevestigen het belang en de noodzaak van specifieke protocollen voor belaging en huiselijk geweld om de tendens tot onderschatting van de ernst effectief tegen te gaan. Zowel AWARE als het 112+ protocol laten belangrijke verbeteringen zien die een grote meerwaarde hebben voor slachtoffers van belaging. Slachtoffers weten zich erkend in de ernst van het probleem en de politie treedt werkelijk sneller op. De aanpak van de plegger is minder sterk ontwikkeld en kan verbeterd worden door het actief betrekken van reclassering en OM in een ketenoverleg. De meerwaarde komt voort uit de intensieve verbinding tussen politieaanpak en zorgtraject. Tenslotte wijzen resultaten op het belang van de gehanteerde onderzoeksopzet waarbij verschillende belanghebbenden (politie, slachtoffers en hulpverlening) via een kwalitatieve dieptestudie zijn onderzocht.

6. Onderzoek naar de effectiviteit

Onderzoek in Nederland

Korteweide (2004)

In dit onderzoek zijn de veiligheidsbeleving van de deelnemers van het AWARE project in Kennemerland (2001 - 2003) en hun ervaringen met hulpverlening gemeten aan de hand van een enquête. De enquête werd afgenomen voor de aansluiting op AWARE (nulmeting) en werd herhaald tijdens de aansluiting. De deelnemers is gevraagd naar hun veiligheidsbeleving in huis en daarbuiten op drie momenten binnen een etmaal. Van de 26 deelnemers aan AWARE zijn er acht 'niet westers allochtoon' (definitie CBS). Van de 26 agressors zijn er negen allochtoon.

Geen van de vrouwen is tijdens de aansluiting mishandeld door haar (ex-)partner. Alle vrouwen zeiden dat ze zich met AWARE veiliger voelden dan ervoor. In de nulmeting waren de deelnemers erg bang in de eigen woning, vooral als het donker was. Met de aanwezigheid van de alarmknop nam deze angst af. Het feit dat men AWARE heeft en dat met één druk op de knop de politie ter plekke komt, lijkt samen met de erkenning en steun een belangrijke bijdrage te leveren aan de veiligheidsbeleving van de deelnemers. Uit de enquête kwam naar voren dat deelnemers die vooraf aangaven weinig hulp te hebben gehad van de politie, tijdens de aansluiting op AWARE veel positiever oordeelden over de politie. Door de verbeterde registratie en contacten vinden de vraag om hulp en het aanbod elkaar eerder en gemakkelijker.

Bij de 26 aansluitingen was er sprake van zeven keer alarm in twee jaar tijd, waarvan één vanaf de straat, per gsm. Zes keer was de politie binnen de afgesproken tijd ter plaatse (prioriteit 1). Helaas werd er ook 17 keer per ongeluk op het alarm gedrukt. De coördinator van AWARE belt elke zes weken met de aangesloten vrouwen en houdt na de afsluiting nog een tijdje de vinger aan de pols. Het initiatief tot geregeld contact gaat dus uit van AWARE. De vrouwen ervaren dat als zeer positief. Zes keer kon AWARE worden afgekoppeld omdat de vrouw weer zonder durfde, één keer omdat de ex-partner de gevangenis in ging. In twee gevallen verbeterde het contact tussen man en vrouw weer en drie keer werd AWARE afgesloten omdat de vrouw haar telefoonabonnement niet kon betalen.

Scholte, R. D. (2008)

In dit onderzoek stond de vraag centraal of het 'gevoel van veiligheid' verbetert bij het hebben van mobiel en regulier AWARE. Het 'gevoel van veiligheid' is opgevat als angst voor slachtofferschap, ook voor de naaste omgeving, bijvoorbeeld de kinderen. De angst voor slachtofferschap is gekoppeld aan het aantal voorzorgsmaatregelen dat is genomen. Angst voor slachtofferschap, van zichzelf en van anderen, is geoperationaliseerd in een 7-punts Likertschaal die moest worden ingevuld voor de tijdvakken voor, tijdens en na AWARE. Verder is gebruik gemaakt van een lijst met voorzorgsmaatregelen waarbij men ook voor de drie tijdvakken moest aangeven of men deze had toegepast. De gegevens werden verkregen via semigestructureerde interviews met negen deelnemers (gemiddeld waren ze 1,8 jaar aangesloten op AWARE). Het gaat hier om een sterk zelfgeselecteerde groep, waardoor de conclusies niet generaliseerbaar zijn: oorspronkelijk waren er 75 cliënten aangeschreven, uiteindelijk bleven er tien cliënten over (negen vrouwen en een man; de informatie over de man is niet in het verslag meegenomen) die aan het interview wilde deelnemen en van wie het intakeverslag mocht worden ingekeken. Kritische kanttekening bij dit onderzoek is verder dat de schalen achteraf zijn ingevuld.

Bij de deelnemers aan AWARE nam de angst voor slachtofferschap en de angst voor slachtofferschap van anderen af. Daarbij werden geen duidelijke verschillen gevonden tussen regulier en mobiel AWARE. Redenen voor de afname van angst: het gevoel serieus genomen te worden en de hulpverlening die ze ontvingen. Men had veel baat bij de begeleiding tijdens AWARE. Uit de weergave van de uitkomsten aangaande de voorzorgsmaatregelen blijkt dat drie voorzorgsmaatregelen tijdens de aansluiting bij AWARE toenemen: steun zoeken bij de omgeving, afspraken met de burens maken en afspraken met school maken (indien van toepassing). Het nemen van deze voorzorgsmaatregelen wordt geïnterpreteerd als toenemend vertrouwen in de omgeving. Een aantal voorzorgsmaatregelen nam af of werd niet meer genomen (bijvoorbeeld omdat de dreiging niet meer werd ervaren of in mindere mate), zoals ontwijkingstactieken als niet naar buiten gaan, plekken mijden, omkijken op straat of verdedigingsmaatregelen. Bij geen van de respondenten is er sprake geweest van herhaald slachtofferschap tijdens en na het beëindigen van AWARE.

Onderzoek naar vergelijkbare interventies

De ontwikkelaar voert geen onderzoek aan naar soortgelijke methoden, noch in Nederland, noch in het buitenland. Dergelijke onderzoeken zijn evenmin gevonden bij de door Movisie uitgevoerde literatuursearches.

7. Literatuurlijst

- Balogh, L., Haaf, J. van & Römken, R. (2008). *Tot hier en niet verder. De effectiviteit van AWARE in vergelijking met een 112+ aanpak van belaging*. Tilburg: IVA.
- Blaauw, E., Winkel, F.W., Arensman, E. et al. (2002). The toll of stalking: the relationship between features of stalking and psychopathology of victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 2007, 22.
- Budd, T. & Mattinson, J. (2000). *The Extent and Nature of Stalking: Findings from the 1998 British Crime Survey*. London: Home Office.
- Buzawa, E. & Buzawa, C. (1996). *Do Arrests and Restraining Orders Work*. *Violence Against Women*, July 2005, 11: 912-933.
- Debets, E.C., Keijser, J.W. de & Malsch, M. (2011). *Stalkers na veroordeling op het rechte pad? Een exploratief onderzoek naar de recidive onder stalkers*. *Panopticon*, 32, 12-28.
- Kamphuis, J.H. & Emmelkamp, E.M.G. (2000). *Stalking: een forensisch-psychiatrische benadering*. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 42 (3): 167-175.
- Kamphuis, J., Emmelkamp, P., & Bartak, A., (2003). Individual differences in post-traumatic stress following post-intimate stalking. *British Journal of Clinical Psychology* 2003, 42,145–156.
- Keus, R. & Kruijff, M. (2003). *Draaiboek AWARE: instrument tegen belaging*. Den Haag: VNG uitgeverij.
- Korteweide, C. (2004). *AWARE werkt. Alarmsysteem bij huiselijk geweld. Verslag van het project 2001 - 2003*. Haarlem: Stichting Blijf van m'n Lijf Haarlem.
- Malsch, M. (2004). *De Wet Belaging. Totstandkoming en toepassing*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Malsch, M., Keijser, J.W. de & Rodjan, A. (2006). Het succes van de Nederlandse Belagingswet: groei aantal zaken en opgelegde sancties. *Delikt & Delinkwent*, 8, 855-869.
- Meloy, J.R. (1998). *The psychology of stalking*. In J.R. Meloy (Ed.) *The psychology of stalking. Clinical and Forensic perspectives*. San Diego: Academic Press.
- Meloy, J.R. & Gothard, S. (1995). Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *American Journal of Psychiatry*, 152, 258-263.
- Mohandie, K., Meloy, J.R., McGowan, M.G. & Williams, J. (2006). The RECON typology of stalking: reliability and validity based upon a large sample of North American stalkers. *Journal of Forensic Sciences*, 51(1), 147-155

NOS (2010). *Alarmkastje tegen stalkers ontbreekt in 40 procent gemeenten (NOS Nieuws)*. Geraadpleegd 1/26/2011, 2011, van <http://nos.nl/audio/184083-alarmkastje-tegen-stalkers-ontbreekt-in-40-procent-gemeenten.html>.

Politiezone Leuven (2009). *Doel en inhoud van het project IFG (intrafamiliaal- en partnergeweld)*. Geraadpleegd 18-3-2011 van <http://www.lokalepolitie.be/5388/jeugd-en-gezin/115-aanpak-intrafamiliaal-geweld-ifg/125-aanpak-intrafamiliaal-geweld-ifg.html>

Pathé, M. & Mullen, P.E. (1997). The impact of stalkers on their victims. *British Journal of Psychiatry*, January 1997, 170 (1), 12-17.

Purcell, R., Pathé, M. & Mullen, P.E. (2004). When do repeated intrusions become stalking? *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 15(4), 571-583.

Römkens, R. & Mastenbroek, S. (1999). *Dan hoor je de vissen ademen: over belaging en bedreiging van vrouwen door hun ex-partner en de beveiliging door het AWARE-systeem*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Scholte, R.D. (2008). Burgerparticipatie in veiligheidsprojecten: een empirische verkenning. In: H. Boutellier, H. en R. van Steden (red), *Veiligheid en burgerschap in een netwerksamenleving*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Sheridan, L. & Davies, G. (2001). What is stalking? The match between legislation and public perception. *Legal and Criminological Psychology*, 6 (1), 3-17.

Stichting Arosa (2009). *AWARE. Het systeem om belaging te stoppen. Handreiking voor werken met AWARE mobiel*. Rotterdam: Stichting Arosa.

Stordeur, R. & Stille, R. (1989). *Ending men's violence against their partners: One road to peace*. Thousand Oaks, CA: Sage. *A three-stage skill-building program with extensive reference to current research*. *Telealarm*. Geraadpleegd 18-3-2011, 2011, van <http://www.gent.be/eCace/THE/4/216.cmVjPTE2NTY3OA.html>

Tweede Kamer 28345, nr. 110. (2010-2011). *Aanpak huiselijk geweld. Brief van de minister van veiligheid en justitie*.

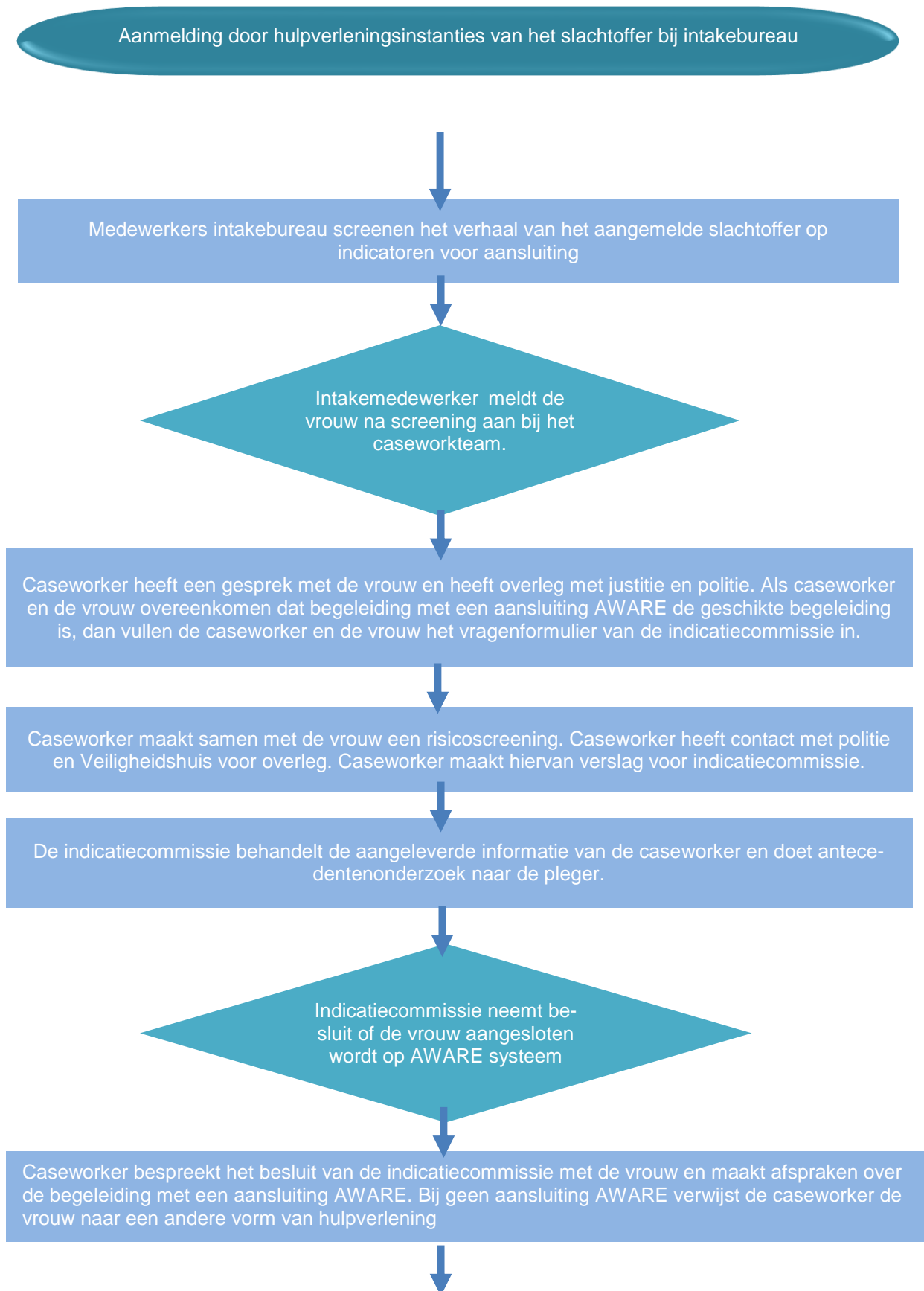
Verwijs, R. & Lünnehan, K. (2012). *Partnergeweld. Achtergrond en risicofactoren*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Wijk, A. van & Leiden, I. van red.) (2013). *Serieplegers: kenmerken, achtergronden en opsporing*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

X-MARK BODYGUARD | Xmark Webshop. Geraadpleegd 1-07-2014, van <http://www.xmarkwebshop.nl/soonlijke-veiligheid/xmark-bodyguard/x-mark-bodyguard.html> <http://www.xmark.eu>

Zona, M.A., Sharma, K.K. & Lane, J.C. (1993). A comparative study of erotomanic and obsessional subjects in a forensic sample. *British Journal of Psychiatry* 2000, 176, 206-209.

BIJLAGE 1. Proces aanmelden en intake AWARE

Start van het begeleidingsproces van de
vrouw met aansluiting AWARE.

BIJLAGE 2. Schema verantwoording AWARE

Factor	Subdoelen	Methode	Aanpak AWARE
Gelegenheid: gevoel c.q. ervaring dat stalking onbestraft blijft.	Feitelijk uitgeoefende stalking is gestopt.	Aanmelding, intake, indicatiecommissie/ indicaties. Cliënt die AWARE krijgt, krijgt ook erkenning voor haar probleem en de gevolgen daarvan.	Installatie van het elektronisch alarmsysteem met bijbehorende bekendheid bij de politie onder 'prioriteit 1' (ernstige bedreiging door de dader) en strafvervolgning.
Erkenning en veiligheid.	Veiligheidsbeleving van cliënten is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om persoonlijk en sociaal te functioneren.	Aansluiting op AWARE en proefmelding. Vertrouwen van cliënt groeit in de wetenschap dat als zij alarm slaat, er hulp komt.	Installatie van het elektronisch alarmsysteem met bijbehorende bekendheid bij de politie onder 'prioriteit 1' (ernstige bedreiging door de dader) en strafvervolgning.
Laag zelfbeeld of weinig zelfvertrouwen cliënt.	Zelfvertrouwen van cliënten is zodanig versterkt dat zij in staat zijn om voor zichzelf op te komen, grenzen te stellen in relaties, besluiten te nemen.	Krachtgerichte begeleidingsgesprekken over impact van het systematische stalkinggedrag van de stalker. Bij door stalker strafbare overtredingen concrete hulp bij doen van aangifte en verzamelen bewijsmateriaal. Via justitie het aanvragen van contact- of straatverbod.	Traject van hulpverlening gericht op empowerment, bestaat uit crisisinterventie, gesprekken, en praktische ondersteuning bij traject justitie.
Juridisch problematisch om stalking aan te pakken en dader te vervolgen.	Bewijsmateriaal verzamelen ter ondersteuning van de strafvervolgning van de pleger.	Vorbereiden op een leven zonder alarmsysteem.	Ketenaanpak van politie, justitie en hulpverlening gericht op vervolging van de pleger.
Laag zelfbeeld of weinig zelfvertrouwen cliënt.	Hulpverlening bieden aan de cliënt en kinderen.		Traject van hulpverlening gericht op empowerment, bestaat uit crisisinterventie, gesprekken, en praktische ondersteuning bij traject justitie.
Het ontbreken van sociale steun voor cliënt.	Mobiliseren van personen met een positieve invloed.	Doorbreken van sociaal isolement.	Cliënt stimuleren het dagelijks leven te normaliseren met steun van sociaal netwerk en het uitbreiden daarvan.